

О5ону норуотун утуэ угэстэригэр иитии.

Ханнык ба5арар омук баай историялаах, уйэлэр тухары муспут утуэ угэстээх, сирдээх- туомнаах.Кини кэнчээри ыччатын бэйэтин норуотун утуэ угэстэригэр иитиэхтээх. Онтон бу эйдэбул бытааннык да буоллар сыл ахсын кэнээн уонна диринээн иьэр.

Киьилии киьи туох баардаа5ын барытын о5отун туьугар биэрэр – омук эмиэ кэнчээри ыччатын киьи гынар туьугар утүмэн уйэлэргэ муспут урдук, сырдык эйун – санаатын, утуэ – угэбин уэрүйэ5ин, барытын толору туьаныах тустаах. Омук ол туьугар олох олорор, онон эрэ кэскилин тэринэр.

Норуот бэйэтин тулалыыр айыл5атыгар, оло5ор – дьаьа5ар, сурун дьарыктарыгар, итэ5эллэригэр дьуэрэлээн дьону иитэргэ кыьаллар. Онүоха анал иитэр – уэрэтэр ньымалары сэргэ сиэр – туом, угэстэр, итэ5эл, быьыы – майгы, тыл – эс, айыл5а, үлэ – хамнас, учүгэй уонна куьа5ан туьунан эйдэбуллэр кэмэлэьэллэр.

Биьиги Эдьигээммит улууьугар киьи ахсаанын 60% ылаллар – тэрүт олохтоох эбэнкилэр. Улууспут оскуолаларын уэрэнээччилэрин ахсааннырын анардара эбэнки о5олоро. Бу о5олорбут бэйэлэрин омуктарын оло5ун – дьаьа5ын, утуэ угэстэрин учүгэйдик билбэттэрэ, онтон тэрээбут тыл туьунан этэ да барыллыбат этэ. Кэлинни сылларга о5олору омуктарын утуэ угэстэригэр иитиигэ оскуолаларга араас эруттээх үлэлэр ыытыллар буоланнар иннин диэки хамсааьын син баар буолла.

О5олору омуктарын утуэ угэстэригэр иитэр үлэни ыьтарга араас эруттээх проектар үлэииллэр. Олортон биьигэ оскуолабыт алын кылаас о5олоругар «Тэрүт олохтоохтор олохторо – дьаьахтара,үгэстэрэ, туомнара» диэн проект онорон үлэлии сылдьар.

Этиллибиккэ оло5уран биир улахан проблеманан буолбута кыра кылаас о5олорун тэрээбут тэрүт омуктарын олохторун-дьаьахтарын, угэстэрин, фольклорун туьунан сэптээх усулуобуйа тэрийэн уэрэтии, сайыннарыы. Бу проекпыт билиннэ кэмнэ суолтатынан буолбута о5о бэйэтин тэрүт омүгүн угэстэрин билэн уэрэтэн, норуотун ааспыт суолун аахайан, угэстэрин эйдээн, культуратын сыаналаан учүгэй туруктаах ыччат буола улаатарыгар кэмэлээх буолуо этэ диэн.

Эскэтун кыра кылаас үэрэнээччилэригэр бэйэлэрин тэрүт норуоттарын, эбэнки норуотун культуратын туьунан билиилэрин араас үлэ кэрүннэрин тэрийэн ыыттаха о5олор норуоттарын культуратын билиилэрэ лаппа сайдыа этэ диэн саба5алааьын түрүорбуппүт.

Бу үлэбит сыалынан буолбута о5о бэйэтин норуотун үтүэ үгэстэрин, культуратын усулуобуйа тэрийэн араас үлэ кэрүннэрин ыытан биллэрии, сайыннарыы.

Проекпүт сыалыгар уонна саба5алааьыныгар тирэ5ирэн маннык сорукутар түрбүттара:

- 1.Эбэнки норуотун оло5ун-дьаьа5ын үэрэтии.
- 2.Уэрэтэр- иитэр үлэни эбэнки норуотун үгэстэригэр тирэ5ирэн былааннаан ыытыы.
- 3.Араас үлэ кэрүнүн тэрийии: кружоктар, конкурстар,урооктар, кылаас чаастара, быыстапкалар.

Түрүоруллүбүт сыалы ситиьээри 4 модультан түрар программа онойуллүбүта. Хас биирдии модуль ааттаах, ис хобыоонноох. Модуль аайы теманан үэрэтэр былааннаах:

Бастакы модуль «Олох-дьаьах». Темалара: 1.Эбүгэлэрбит тулалыыр эйгэлэрэ.Айыл5аны билгэлээьин. 2.Бултааьын балыктааьын сизэрэ-туома. 3.Дьизэ - ыал сылаас үйата. Холомо, ураьа ис кэстүүтэ, тэрилэ.Киьи олорор сирин ааттатар (аатырбыт, биллиилээх дьон туьунан били. Уэрэт – бил тэрээбүт кыраайгын. Ис хобыоно. Эбүгэлэрбит хайдах олорбүттэрин, кинилэр дьизэлэрин-уоттарын (ураьа, холомо,хайдах тутуулаахтарын, ис тэриллэрин арааран биллэрии.

Иккис модуль «Таннар танастара». Темалара: 1.Хотугу норуоттар дьарыктара, таннар танастара. 2.Сайынны, кыьынны танастар. 3.Норуотмаастардара.4.Норуотум танаьын оьуора-бичигэ. Ис хобыоно. Хотугу норуоттар танастарын – саптарын билиьиннэрии.

Уьус модуль. «Ооньуулар уонна ооньуурдар». Темалара: 1.Эбүгэлэрбит о5о эрдэ5инээ5и ооньуулара. 2.Айыл5а матырыьаалыттан ооньуурдар. 3.Эбүгэлэрбит ооньууларыгар күрэх.4.Атах ооньуулара. Ис хобыоно. Норуот ооньууларын, ооньообүт ооньуурдарын кытта билсиьии, үэрэтии.

Тэрдус модуль «Тыл уонна фольклор». Темалара: 1.Эбүгэм тыла-эбэ. 2.Норуотум ырыата-хобьооно. 3.Норуотум ункуутэ. 4.Хотугу норуоттар искусстволара. Эдэр талааннар. Ис хобьооно. Норуот тылынан уус-уран айымньытын кытта билибиннэри.

Бу манньк үлэлэр ытылыннартарына оолор тэрут омуктарын культуратын билиилэригэр үчүгэй түмүктэри ситибиэххэ сэп диэнинэн сиэттэрэн бу проект онобуллубута. Ол курдук :

- оло бэйэтин норуотун культуратын үчүгэйдик билиэ уонна убаастыа
- оло бэйэтин норуотун культуратын, олобун-дьабабын, итэбэлин, духовнай баайын билиэ, эйдуэ, ис сүрэбиттэн ылынан таптыа.
- эбүгэлэрин суолларын, кинилэр дьарыктарын билиэ уонна салгыа (таба иитиитигэр,балыктаабынна, бултаабынна, иискэ)
- этин-хаанын оонньууларынан эрчийэн чэгиэн-чэбдик буолуо.

Бу проекпыт билигин оскуолабытыгар үлэлии сылдьар. Кылаас уонна кылаас табынан үлэлэргэ бу программаны тутууан араас үлэлэр ытыллаллар. Кылаас табынан дьарыкка «Балык тириитин танастаабын», «Эбэнки оьуордара» диэн куруьуоктар үлэлииллэр. Оолор араас теманан «Балык тириитин танастаабын», «Эбэнкилэр оьуордара», «Олохтоох эбэнкилэр таннар танастарын бэлэмниир ньымалара», «Умнуллубут булт тэриллэрэ» научнай практической конференцияларга кытталлар. «Байанай» кунугэр», балык быраабынньыгар оолор күрэхтэри ытан эбүгэлэрин утуэ угэстэрин инэринэллэр, элбэби билэллэр.

Эбүгэлэрбит угэстэрин билини оолорбут, ыччаппыт уонна кэлэр кэлүэнэ уэрэтиэхтээх,харыстыахтаах, салгыы сайыннарыахтаах. Оччооло эрэ биьиги норуоппут культурата үйэлэри унуордаан бутун кьи аймабы уэрдэ, умсугута, биьирэтэ, киэргэтэ туруоба.

МБОУ «Кыстатыамская малокомплектная средняя общеобразовательная школа им. Н.В.Шемякова».